

В.Г. Циватий,
кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України,
Перший проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи,
Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України,
м. Київ, Україна

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ, ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ТА ДИПЛОМАТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЄВРОПИ (XVI – XXI СТОЛІТТЯ): ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

***Анотація.** Аналізуються історичні передумови та інституційні етапи модернізаційних процесів в Європі XVI – XXI ст. у контексті еволюції політико-дипломатичних систем і регіональних інтеграційних процесів поліцентричного світу. Особливу увагу приділено особливостям становлення державності, модернізаційному досвіду, національній специфіці, моделям дипломатії та дипломатичному інструментарію, здобуткам, проблемам й інституційним перспективам політико-дипломатичного розвитку провідних європейських держав в історичній ретроспективі й перспективі (компаративний аналіз).*

***Ключові слова:** зовнішня політика, дипломатія, модель дипломатії, інституціоналізація, модернізація, Європа, ранній Новий час.*

Однією з реальних сучасних гуманітарних небезпек для гуманітарного знання є те, що філософські осмислення стратегічних проблем модернізації українського суспільства витісняються на узбіччя публічних дискусій, і цей процес, окрім всього, супроводжується смисловим знеціненням модернізаційно-інноваційної риторики в Україні. Нині історична наука має будуватися на таких принципах: методологічна свідомість, стандарти роботи з текстами, міждисциплінарність (як у межах історичних дисциплін, так і уваги до досвіду політологічних, філософських, літературознавчих, культурологічних досліджень), європейський контекст. Саме ці принципи дадуть змогу подолати проблеми ідентичності й у визначеності предмета вітчизняної історичної науки, зв'язок із загальноісторичною проблематикою та включеність у загальнокультурний та загальноєвропейський контексти, адже світовий і європейський досвід історичної та стратегічної модернізації провідних і транзитивних країн, як в історичній ретроспективі, так і на сьогодні, є корисним для ефективної реалізації модернізаційних процесів в Україні.

Політична інституціоналізація, інститути дипломатії та інституціоналізація зовнішньої політики є своєрідним аспектом, який характеризується з позицій феноменології. Адже саме існування феномену, зокрема феномену політико-дипломатичної модернізації, підпорядковується як його внутрішнім законам, так і зовнішньому впливу.

Прихильники феноменологічної історії виходять з того, що зовнішній світ є результатом діяльності людей, творінням їхньої свідомості. Не заперечуючи об'єктивність цього світу (оскільки він існує як такий і поза людьми, поза їхньою свідомістю), дослідники (історики/політологи/соціологи) вважають, що він стає значущим для людей тоді, коли вони його сприймають і коли він із зовнішнього, об'єктивного перетворюється для індивідів на внутрішній, суб'єктивний. При цьому сприймають люди, як правило, не сам світ, а його явища (феномени). Завдання феноменологічної науки (політології, історії, соціології) полягає в тому, щоб прояснити, виявити, зрозуміти, пізнати, як люди структурують (упорядковують) сприйнятий світ (його феномени, явища) у своїй свідомості та втілюють свої знання про світ у повсякденних діях, тобто в повсякденному житті. Представників феноменологічного спрямування цікавить, у першу чергу, те, як об'єктивний світ соціальних явищ і процесів та його різноманітні структури сприймаються звичайними людьми в їхньому повсякденному житті. Тому прихильники феноменології прагнуть теоретично осмислити інституційно-соціальний світ у його людському, духовному бутті. У політико-філософському сенсі слово «феномен» часто застосовується для позначення явищ (наприклад, інституціоналізація), які досягаються на чуттєвому рівні, на противагу слову «ноумен», що означає явище, зрозуміле розумом. У новоєвропейській філософії, за визначенням І. Канта, феномен – будь-яке явище, яке може бути пізнане на основі досвіду.

Компаративний аналіз і порівняння конкретних зовнішньополітичних доктрин і моделей дипломатії в історичній ретроспективі ставить головною й обов'язковою умовою певний рівень абстрагування від історичного та політико-інституціонального контексту розвитку подій та окремих чинників політико-правових процесів у міжнародно-політичних регіонах. Тобто головний акцент ставлять на контекстному і фактологічному дискурсі, що формується історичною або політичною наукою. Адже зовнішньополітичні доктрини і моделі дипломатії формують, крім науковців й практиків, політичні актори, які діють цілеспрямовано й усвідомлено, вправно орієнтуючись у політико-дипломатичній та інституціональній системах координат [1, с. 292–300; 2, с. 136–141].

Для доби раннього Нового часу характерний об'єктивно зумовлений процес завершення інституціонального оформлення зовнішньої політики і дипломатичних служб провідних держав Європи, зокрема Франції, Італії та Іспанії. Відповідно, постає споконвічне питання співвідношення та пріоритетності концептів «зовнішня політика» і «дипломатія». З цієї проблематики пов'язані й оцінки сучасників щодо різноманітних державно-правових форм і типів правління, інституційних політичних процесів, характеристик реальності й створення ідеалів під час висвітлення завдань і практичної діяльності влади, концептів «зовнішня політика» і «дипломатія», моделей дипломатії, інститутів дипломатії, дипломатичного інструментарію тощо.

З метою вивчення цих історичних процесів, явищ і подій автор пропонує до наявних досліджень підійти з нових методологічних засад, а саме використати теорію інституцій та інституціональних змін у політичних, правових, суспільних системах і дипломатичних системах. Такий методологічний підхід дає можливість показати, як інституції розвиваються у відповідь на конкретні виклики, стимули, стратегії та варіанти вибору і, відповідно, як вони впливають на функціонування політико-дипломатичних систем та систем міжнародних відносин упродовж тривалого історичного періоду.

Поняття «інституціоналізація» активно використовують політологи, правознавці, філософи, соціологи, економісти для виявлення суперечливих проблем суспільного розвитку з найдавніших часів до сьогодення. Історики, враховуючи його специфіку та концептуально-теоретичну складність, не поспішають залучати до методологічного арсеналу історичного пізнання. Історичний аспект дослідження інституціоналізації зовнішньої політики і дипломатії передбачає виявлення способів досягнення тих чи інших суспільних результатів, відтворює процес самої трансформації, а не зосереджує увагу дослідника лише на простій фактологічній констатації. Така постановка проблеми має показати, яким чином відбувалося виникнення, формування інституціональних основ і розвиток дипломатичних служб європейських держав.

Постановка проблеми інституціоналізації зовнішньої політики є новою для історичного дослідження, отже, вимагає застосування системного аналізу та відповідної термінології, яка необхідна для виконання наукових завдань. Інституціоналізація – це перетворення будь-якого політичного явища (зокрема зовнішньої політики і дипломатії) на організовану системоустановчу інституцію. Вона є формалізованим, упорядкованим процесом із певною структурою відносин, ієрархією чи підпорядкованістю різних рівнів влади і іншими ознаками організації (правила поведінки, звичаї, закони, норми, дипломатичні методи, церемоніал, дипломатичний протокол, інститути дипломатії, дипломатичний інструментарій тощо).

З огляду на проблему, маємо вивчати не лише схему хронологічних подій зовнішньополітичної діяльності держав і їх дипломатичний інструментарій, а, спираючись на джерельну базу, показати перетворення зовнішньої політики і дипломатії як політичного явища на організовану системоустановчу інституцію, проаналізувати внутрішні та зовнішні функції держави, виявити критерії ефективності зовнішньої політики і дипломатії з погляду формування європейської системи держав чи визначення пріоритетів зовнішньої політики держав Європи.

У сучасній українській історіографії проблеми міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії доби раннього Нового і Нового часу в контексті їх актуалізації та комплексного розуміння досліджувалися такими вітчизняними науковцями, як Б. Гончар, О. Дьомін, В. Дятлов, А. Кудряченко, С. Віднянський, Н. Подалаяк, М. Кірсенко, М. Бур'ян, С. Троян, В. Ададунов, О. Машевський, С. Пронь, О. Сич, С. Лиман, Т. Чухліб, Ю. Каганов, О. Зернецька.

Характерною рисою російської історіографії другої половини ХХ – початку ХХІ ст. щодо дослідження проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії Середньовіччя та раннього Нового часу стало створення як узагальнюючих праць, так і наукових розробок регіонального та країнознавчого спрямування. Суттєву увагу до проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії раннього Нового і Нового часу у своїх наукових роботах приділяють представники французької, іспанської, німецької, італійської, англо-американської та латиноамериканської історіографічних шкіл.

Досліджуючи модернізаційні та інституціональні процеси в європейській зовнішній політиці в добу Середньовіччя та раннього Нового часу, автор у статті прагне показати не лише історію розвитку зовнішньої політики та дипломатії Європи у загальноєвропейському контексті, яка вже була предметом дослідження на-

уковців, а виокремити її функціональний аспект саме в контексті інституціоналізації дипломатичних служб в державах Європи у часово-просторовому вимірі [3, с. 268–274].

Наприкінці XV ст. Європа вступає у новий період міжнародних відносин. Політична ситуація в Західній Європі наприкінці XV ст., після подій Столітньої війни (1337–1453 рр.) [4; 5, с. 44–51; 6, с. 5–22] суттєво змінилася завдяки тому, що значно зміцнилися монархії, й у більшості держав, зокрема Франції, Іспанії та Англії, завершувався процес внутрішньої консолідації. Саме в цих державах було закладено основи сучасних національних держав, водночас «розробленість» Німеччини й Італії залишалась непереборною. Ці тенденції знайшли свої чітке відображення в подіях Італійських воєн (1494–1559) [7].

У нових політико-модернізаційних умовах формуються й нові погляди на зовнішню політику і дипломатію. Раніше за інших найбільш послідовно ці нові погляди на державу та її зовнішню політику та дипломатію виклав у своїх працях Н. Мак'явеллі: «<...> державець, якщо він прагне зберегти владу, має набути вміння відступатися від добра і користуватися цим умінням залежно від потреби» [8, с. 345], тобто вміти ступати і на шлях зла, якщо це необхідно. Ідеї та політичний реалізм Мак'явеллі, витоки якого чітко окреслюються у потребах епохи, поділяли видатні політичні діячі й дипломати Середньовіччя та раннього Нового часу [9]. Першим серед них був Фердинанд Арагонський, що мав своє посольство при дворі св. Якова з 1487 р.; спершу його очолював доктор Родріго Гондесальві де Пуєбло, а згодом жінка – Катерина Арагонська, принцеса Вельська і донька короля. Французькому королю Францискові I приписують заснування першої організованої королівської дипломатичної служби, з 1526 р. він мав послів навіть в османській Порті.

Невдовзі *corps diplomatique*, дипломатичний корпус, з'явився при кожному великому дворі та в кожній столиці. Живучи за умов певної небезпеки, дипломати швидко виробили необхідні правила імунітету, взаємодії, екстериторіальності, складання вірчих грамот і прецеденту. 1515 р. папа звелів, щоб нунцій був за дваєна дипломатичного корпусу, що імперський посол мав бути вищий від своїх колег, а решта послів мають поділятися на ранги, залежно від того, коли їхня країна визнала християнство як державну релігію. На практиці цей розпорядок не діяв, бо Карл V ставив іспанських послів вище за імперських і, як «найкатоличніший» король Іспанії, відмовився визнати вищість французьких послів над іспанськими. Почалася сварка, іспанські та французькі послы твердо обстоювали свої переконання майже двісті років. Одного разу в Гаазі (1661 р.), коли почети французького та іспанського послів зіткнулися на вузькій вулиці, дипломати цілісний день простояли, не рушаючи з місця, аж поки міська рада наказала розібрати огорожу, щоб послы могли розминутись, як рівня один одному [10, с. 540–541]. За часів Мак'явеллі дипломати славились своїм ошуканством. Вони мали бути знайомі з кодами, шифрами та невидимим чорнилом. «А втім, розвиток постійної дипломатії становив важливий етап формування спільноти держав. У 1643–1648рр., коли в Мюнстері та Останбрюку було скликано велику дипломатичну конференцію, щоб покласти край Тридцятилітній війні, вже зароджувалась «Європейська згода» [11].

Беззаперечно, саме Італія та її модель дипломатії, по праву, вважається країною-фундатором постійної дипломатії. Так, першою республікою, яка заклала її основи, була Венеція [12]. Італія, Франція та Іспанія стали фаворитами політико-дипломатичної системи, що формувалася на початку доби раннього Нового часу, і достеменними, справжніми школами європейської дипломатії.

У Франції та Італії вже наприкінці XV – початку XVI ст. починають утверджуватися форми й методи дипломатії Нового часу. В Іспанії цей процес дещо стримувався, що пояснювалося, на думку автора, певною системою поглядів (консервативність щодо процесів інституціоналізації) її владарів-державців, які побоювалися створення постійної дипломатичної служби в Іспанії, як свого часу вони з пересторогою ставились і до поширення та інституціоналізації юриспруденції. Так, наприклад, М.-Е. де Монтень зазначає: «Король Фердинанд, надсилаючи колоністів в Індію, мудро передбачив, щоб серед них не було вчених законників, висловлюючи побоювання про те, що у Новому Світі розплодяться суди, адже саме юриспруденція як наука природно породжує суперечки й розбіжності у поглядах. Король, як і свого часу Платон, убачав, що будь-яка країна лише потерпає від юристів та медиків<...>» [13, с. 332]. Цілком ймовірно, що аналогічна точка зору поширювалася і на дипломатів, які мали багато спільного з юристами. Але цей стан був не тривалим. Іспанія, сприйнявши, вочевидь, позитивний досвід Франції та Італії у формуванні дипломатичної служби, розпочала цю справу й у себе, усвідомивши необхідність і доцільність існування постійної дипломатії. Постійна дипломатична служба набула швидкого поширення в практиці міждержавних відносин. Так, із 1510-х рр. – у Папській державі, із 1520-х – в Англії, в Імперії – за доби Карла V. До середини XVI ст. це вже стало європейською традицією.

Першу чверть XVI ст. варто визнати офіційним початком процесу інституціоналізації зовнішньої політики, ери постійних посольств, постійної дипломатії. А вже згодом продовжився наступний етап – етап розвитку й удосконалення дипломатичної практики досвідом багатьох держав і народів, і, безперечно, в центрі цієї практики споконвічно стояли питання війни і миру, адже, як стверджував Ф. де Комін, «дружба між воло-

дарями держав далеко не одвічна» [14, с. 107]. Першими війнами доби раннього Нового часу стали Італійські війни (1494–1559).

Західноєвропейські владарі-державці доби раннього Нового часу (Карл VIII, Людовік XII, Ізабелла Кастильська, Фердинанд Арагонський та ін.) були державцями-реформаторами як за способом мислення, так і за переконаннями. Саме їхня державна діяльність внесла суттєві і яскраво виражені зміни у процеси державотворення Західної Європи, процеси політичної інституціоналізації, методи ведення війн і організацію дипломатичних служб на постійних засадах, розвиток договірних основ співіснування держав, що складають європейську систему держав. Владарі-державці на рубежі двох епох персоніфікували в собі певний окреслений соціальний тип менталітету епохи ранньої Нової історії, тим самим просунулися далеко вперед від наявних у суспільстві, через що не були зрозумілі і не цілком вірно оцінені їх сучасниками. І з повною впевненістю можна відзначити, що владарі-державці західноєвропейських країн були державцями-політиками, яких сама історія поставила до керма європейської політики в початковий період формування європейської системи держав на рубежі Середньовіччя і раннього Нового часу. З них починається відлік нових подій і великих змін у міжнародному житті ранньомодерної Європи. Проблема війни і миру, війни і дипломатії хвилювали сучасників доби раннього Нового часу. Вони перебували в пошуку відповідей на ті питання, які ставила перед ними об'єктивна реальність. Адже цей період історії не міг залишити нікого байдужим, адже «мир і злагода – першочергово необхідні речі для королів і держав» [15, р. 254].

Розвиток політико-дипломатичних подій і політико-модернізаційні процеси в ранньомодерній Європі свідчили про інституціоналізацію нових міждержавних відносин, державами-лідерами яких були Франція, Італія та Іспанія, формуючи свої моделі й традиції у сфері зовнішніх зносин [16; 17; 18, с. 136–141; 19]. На рубежі Середньовіччя та раннього Нового часу в європейських державах розпочинається політико-модернізаційний процес оформлення і перетворення зовнішньополітичних функцій держави із спорадичних на державні інституції. Дипломатія держав ранньомодерної Європи, якісно нова по змісту, пройшла стадію становлення, яка збігається у часі з Італійськими війнами. Саме тому, окрім передових ідей, вона мала у своєму розпорядженні силу держави і армії.

На рубежі XV – XVI ст. відбувається генеза інституціональних процесів нової зовнішньої політики і дипломатії, які знайдуть своє виявлення протягом доби раннього Нового та Нового часу. Фаворитами і фундаторами цих процесів стали Франція, Італія та Іспанія, саме їх моделі дипломатії слугували взірцями для створення та ефективного впровадження дипломатичного інструментарію всіх держав Європи досліджуваного періоду.

Ранній Новий час (XVI – XVIII ст.) був для європейського суспільства часом різнопланових змін та інновацій. Постійна дипломатична служба у XVI – XVIII ст. набувала швидкого поширення у практиці міждержавних відносин. Спроба побудувати узагальнену модель політико-дипломатичної думки (ідеологем, концептів, теорій тощо) початку особливої, трансформаційної, політико-модернізаційної епохи, звичайно, не є вичерпною і остаточною. Практично всі вищезгадані підходи тією чи іншою мірою наближають нас до розкриття й розуміння своєрідності поглядів на владу, право, ідеологію, державу, дипломатію, внутрішню й зовнішню політику держави, процеси їх інституціоналізації, а, відповідно, допомагають скласти уявлення про людей тогочасної епохи, їх світогляд, ідеологеми та ментальні установки.

Феноменологія політико-дипломатичної модернізації – це методологічний підхід у гуманітарних науках, перш за все, – політології, історії та соціології, який додає особливого значення поглядам прихильників політико-дипломатичного мистецтва. Феноменологія політико-методологічного мистецтва прагне виявити сутність національних типів дипломатії і політики. Феноменологічний підхід до вивчення політико-дипломатичного мистецтва (майстерності) передбачає особисту участь вченого в дослідженні ним політико-дипломатичних традицій, що дає можливість зрозуміти значення й прояви різних політико-дипломатичних феноменів, що належать до конкретних видів діяльності держави та процесів інституціоналізації та модернізації як в історичній ретроспективі, так і в перспективі.

Під час проведення досліджень з використанням феноменологічного підходу вчені займають нейтральну позицію й відмовляються від наявних ціннісних суджень щодо досліджуваних видів і форм політико-дипломатичного мистецтва. Будь-який вид мистецтва має своїм джерелом історичний досвід, який виступає головним предметом вивчення у феноменології політико-дипломатичного мистецтва. Феноменологія інституційного розвитку та інституційно-дипломатичної практики в ренесансній Європі, особливо проявилася у Франції, Італії та Іспанії. Моделі дипломатії Франції, Італії та Іспанії зароджуються паралельно з аналогічними процесами в інших європейських державах і досить швидко, вже до початку XVI століття, стають помітним феноменом у житті європейського суспільства епохи Ренесансу в історичній ретроспективі та міжнародно-політичному контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Циватий В. США–Європа: зовнішньополітичні історичні поступи та інституціонально-дипломатичний діалог (XVIII – XXI ст.) / В. Циватий // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2015. – Вип. 42. – С. 292–300.
2. Циватий В. Інституції та дилеми європейської дипломатичної практики доби раннього Нового часу (XVI – XVIII ст.) / В. Циватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України при МЗС України. – К.: ДАУ при МЗС України, 2014. – Вип. 21. – Частина I. – Серія «Історичні науки». – С. 136–141.
3. Циватий В. Європейська зовнішня політика доби раннього Нового і Нового часу: проблеми інституціоналізації (теоретико-методологічний аспект) / В. Циватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 268–274.
4. Басовская Н. Столетняя война, 1337–1453 гг. / Н. Басовская. – М., 1985. – 184 с., ил.
5. Басовская Н. Идеи войны и мира в западноевропейском средневековом обществе / Н. Басовская // Средние века. – Вып. 53. – М., 1990. – С. 44–51.
6. Басовская Н. Англия и Франция в международной жизни Западной Европы XII – XV вв / Н. Басовская // Средние века. – М., 1988. – Вып. 51. – С. 5–22.
7. Ададуrow В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII ст.) / В. Ададуrow. – Львів, 2002. – 412 с.
8. Макиавелли Н. Государь // Н. Макиавелли. Избранные сочинения. – М., 1982. – 345 с.
9. Хеншелл Н. Миф абсолютизма: Перемены и преемственность в развитии западноевропейской монархии раннего Нового времени / Н. Хеншелл. – СПб., 2003. – 272 с.
10. Норман Д. Європа: Історія / Д. Норман. – К., 2001. – С. 540–541.
11. Ивонина Л., Прокопьев А. Дипломатия Тридцатилетней войны / Л. Ивонина, А. Прокопьев. – Смоленск, 1996. – 96 с.
12. Ивонин Ю. У истоков европейской дипломатии нового времени / Ю. Ивонин. – Минск: Изд-во «университетское», 1984. – 159 с.
13. Монтень М. Опыты / М. Монтень. – М., 1992. – Кн. 3. – Гл. XIII. – С. 332.
14. Коммин Ф. де. Мемуары / Ф. де Коммин. – М., 1987. – Кн. 3. – Гл. VIII. – С. 107.
15. Masselin J. Journal des Etats Généraux de France tenus à Tours en 1484 / Ed. A. Bernier. – Paris, 1835. – P. 254.
16. Собирательство и меценатство в эпоху Возрождения / ред.-сост. А. Доронин, О. Кудрявцев. – М.: Политическая энциклопедия, 2015. – 231 с.
17. Искусство и культура Европы эпохи Возрождения и раннего Нового времени: Сборник трудов в честь В. Володарского. – М.: Центр гуманитарных инициатив, 2016. – 416 с.
18. Циватий В. Інституції та дилеми європейської дипломатичної практики доби раннього Нового часу (XVI – XVIII ст.) / В. Циватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України при МЗС України. – К.: ДАУ при МЗС України, 2016. – Вип. 21. – Частина I. – Серія «Історичні науки». – С. 136–141.
19. Циватий В. Институционализация дипломатической службы европейских государств на рубеже Средневековья и раннего Нового времени: теоретико-методологический аспект / В. Циватий // Codrul Cosminului. – 2012. – Т. XVIII. – No. 2. – P. 287–294.

В.Г. Циватий. Феноменология внешнеполитической, институциональной и дипломатической модернизации Европы (XVI – XXI вв.): историческая ретроспектива. – Статья.

Аннотация. Анализируются исторические предпосылки и институциональные этапы модернизационных процессов в Европе XVI – XXI вв. в контексте эволюции политико-дипломатических систем и региональных интеграционных процессов полицентричного мира. Особое внимание уделено особенностям становления государственности, модернизационному опыту, национальной специфике, моделям дипломатии и дипломатическому инструментарию, достижениям, проблемам и институциональным перспективам политико-дипломатического развития ведущих европейских государств в исторической ретроспективе и перспективе (компаративный анализ).

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, модель дипломатии, институционализация, модернизация, Европа, раннее Новое время.

V. Tsivatiy. Phenomenology of the Foreign Politics of Institutional and Diplomatic Modernization of the Europe (XVI – XXI century): Historical Retrospective. – Article.

Summary. The historical background and institutional stages of modernization processes in the Europe XVI – XXI centuries at the context of the evolution of political and diplomatic systems and regional integration processes of the polycentric world is analyzed. Particular attention is paid to the peculiarities of state formation, modernization experience, national specifics, models diplomacy and diplomatic tools, achievements, problems and perspectives of institutional political and diplomatic development of leading of the European countries and in historical perspective (comparative analysis).

Key words: foreign policy, diplomacy, diplomacy model, institutionalization, modernization, the Europe, early time of the Modern period.